Aphodius-arter i älgspillning (Col. Scarab.)

Några intressanta fynd från Vetlanda-trakten på Småländska höglandet

Av WILLY KRONBLAD

Då jag för ett par år sedan helt överraskande fann ett exemplar av *Aphodius nemoralis* Er. i älgspillning vid Hjältaryd (12 km väster om Vetlanda), väcktes mitt intresse för en närmare inventering av dyngbaggefaunan i älgspillning. *A. nemoralis* visade sig nämligen vid en kontroll i Catalogus Coleopterorum (1960) inte tidigare vara uppgiven för Småland, vilket kan synas en smula överraskande, då den påträffats såväl norr som söder om detta landskap; låt vara att de nordskånska fynden är fåtaliga. Arten kan visserligen vara förbisedd — insamling i älgspillning är kanske inte så vanlig — men det bör dock observeras, att bröderna Gaunitz, erkänt flitiga samlare, inte anträffat den vid sina småländska exkursioner. De samlade bland annat många år vid Österkorsberga, knappt 2 mil från mina egna undersökningslokaler.

Genom att följa älgarnas uppehållsorter under sommaren och hösten, och genom anvisningar från älgjägare i trakten, kunde jag bilda mig en god uppfattning om, var mina insamlingar bäst borde sättas in. Sammanlagt 5 lokaler inventerades, främst under 1968: (1) *Föreda,* 6 km nordväst om Vetlanda. Sydöstsluttning med en och asp. (2) *Rågsjö,* 14 km väster om Vetlanda. Lokalen är högt belägen på en ås strax intill Emån och är bevuxen med tät barrskog. (3) *Skirö,* 23 km sydöst om Vetlanda. Lokalen är bevuxen med gles skog och sluttar ned mot Skirösjön; den är den mest solexponerade av de undersökta biotoperna. (4) *Kertilstorp,* 3 km norr om Vetlanda. En mycket fuktig och starkt beskuggad lokal, bevuxen med blandskog (starkt frekventerat dricksställe för älgar). (5) *Ekenässjön,* Sälleryd, 8 km nordväst om Vetlanda. Av en bäck genomskuren, ganska fuktig dalsänka; lövskogsbevuxen (mest Salix-arter). Samtliga lokaler inventerades vid skilda tillfällen mellan 20 april och 11 maj. Sammanlagt 27 högar älgspillning undersöktes.

Följande arter erhölls vid insamlingarna: *Aphodius brevis* Er. (2 exemplar, Lokal 3 och 4), *A. conspurcatus* L. (2 exx., Lokal 2), *A. paykulli* Bed. (1 ex., Lokal 4), *A. prodromus* Brahm (4 exx., Lokal 1, 2, 4), *A. sabulicola* Thoms. (1 ex., Lokal 2), *A. fimetarius* L. (Lokal 1, 3, 4, 5; delvis riklig förekomst), *A. nemoralis* Er. (talrik på Lokal 1 och 4), *A. ater* DeG. (1 ex., Lokal 3), *A. fasciatus* Ol. (talrik på Lokal 1, några exx. på Lokal 4 och 5).

De representerade arterna företräder olika ekologiska specialiseringar, som kan uppdelas sålunda (enl. Landin, Opusc. Ent. Suppl. XIX, 1961): *Eurytopa arter,* som utan markant specialisering förekommer både i exponerad och sluten terräng (*A. prodromus, A. sabulicola, A. fimetarius, A. ater*); *oligotopa arter,* som alldeles övervägande anträffas inom en viss, i detta fall beskuggad eller åtm. föga exponerad lokaltyp (*A. brevis, A. conspurcatus, A. paykulli, A. fasciatus* Ol.); *stenotopa arter,* helt bundna till en bestämd lokaltyp, i detta fall beskuggad terräng (här endast *A. nemoralis*).

Eurytopa arter är i regel allmänna och mer eller mindre vitt spridda, och ovanstående kräver inga särskilda kommentarer. De oligotopa formerna kan uppträda i fullbildat stadium både i öppen mark och i skog, men då deras larver, eller något enstaka larvstadium, kräver mer speciella omvärldsförhållanden, blir också arten som helhet mer koncentrerad till vissa biotoper (där larverna utvecklas). Ett bra exempel på det senare förhållandet är *Aphodius brevis.* I tidigare litteratur, både svensk och utländsk, uppgavs arten alltid vara sällsynt och leva i öppen terräng, t.o.m. på sandiga dynområden. Man har senare funnit, att den i skogsmark och överhuvud taget mera sluten terräng ingalunda är speciellt ovanlig; den är dessutom utbredd över hela landet. Problemet kunde lösas, när artens larv blev närmare studerad. Det visade sig då, att tidiga larvstadier är mycket värmekänsliga, vilket hindrar dem att överleva och utvecklas i fritt exponerad spillning. De utvecklas på beskuggade biotoper; det är därför naturligt, att man i första hand även finner de fullbildade skalbaggarna i skogsmark. Förhållandet är troligen detsamma för övriga ovan uppräknade oligotopa arter. När det gäller den stenotopa *A. nemoralis* är även det fullbildade djuret känsligt för hög värme, och arten blir sålunda helt bunden till skuggiga biotoper. Det har tidigare antagits, att de i skogsmark levande arterna varit bundna till en viss typ av spillning, i dessa fall älg- och annan viltspillning. Senare har det avslöjats, att det är rådande omvärldsfaktorer, främst temperaturförhållanden, som är avgörande (Landin, op.c.).

Att de mestadels i skog levande arterna inte är specialiserade på en enda typ av spillning har jag själv erfarit. Sålunda har i Vetlanda-trakten *A. paykulli* och *A. fasciatus* visat sig uppträda talrikt inte bara i älg- utan även i kospillning (iakttagelser från september 1970).

För art- och kontrollbestämningar, samt för givande meningsutbyten vill jag framföra ett hjärtligt tack till docent Bengt-Olof Landin, Lund, och jägmästare Stig Lundberg, Luleå.